

УДК 342.92

*І. В. Болокан***КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ НОРМ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА**

Постановка проблеми. Реалізація адміністративно-правових норм дозволяє «оцінити» їх ефективність як для держави загалом, так і для конкретних суб'єктів безпосередньої реалізації відповідних норм. Відтак постає потреба звернення до такої категорії, як «оцінка адміністративно-правових норм», що є складником більш широкого поняття – «оцінка законодавства» (з урахуванням як «широкого» (використання наукових методів для прогнозу й обчислення впливу норм, зокрема вартості законів; максимальна дієвість законів та їх відповідність економічній раціональності), так і «вузького» (аналіз впливу законодавства) розуміння цього поняття) [1, с. 6]. Така оцінка може бути здійснена завдяки дослідженню критеріїв і показників ефективності реалізації адміністративно-правових норм. Як правильно зазначили Т.О. Коломоєць та Ю.Х. Куразов, детальний аналіз критеріїв і показників ефективності є важливим в умовах докорінного перегляду нормативних, зокрема процедурних, засад використання ресурсів (тієї чи іншої правової категорії), забезпечення їх практичної реалізації та максимально повного використання [2, с. 143]. Однак наукових робіт, присвячених дослідженню ефективності саме реалізації адміністративно-правових норм, не так уже й багато. У більшості публікацій про проблеми ефективності розглядаються питання ефективності правотворчості або правового регулювання загалом. Відтак вивчення критеріїв та показників ефективності реалізації адміністративно-правових норм є актуальним напрямом наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням тих чи інших аспектів ефективності реалізації норм права присвячували свої наукові праці вчені із загальної теорії права, соціології права, учені-адміністративісти тощо. Зокрема, тим чи іншим аспектам ефективності, серед яких і критерії та показники, присвячували свої розвідки такі вчені-юристи радянського періоду розвитку доктрини права: М.П. Лебедев, О.С. Пашков, Д.М. Чечот, Л.С. Явич, Л.І. Спиридонов, І.С. Самощенко, В.І. Нікітінський, В.В. Глазирін, Ф.Н. Фаткулін, Л.Д. Чулюкин, О.Л. Бонк тощо. У сучасний період розвитку правової науки (90-ті рр. ХХ ст. – друга декада ХХІ ст.) дослідження питань ефективності норм права продовжуються, хоч і не так активно. Зокрема, висвітлення тих чи інших аспектів ефективності здійснювали такі вчені-юристи (здебільшого фахівці із загальної теорії права): К.В. Шундиков, В.В. Головченко, С.О. Жинкін, С.Д. Гусарев, П.М. Рабінович, М.Ю. Осипов та ін. Серед учених-адміністративістів деяким питанням ефективності стосовно адміністративно-правової сфери регулювання присвячували свої наукові дослідження на рівні дисертацій С.С. Лукаш, Д.М. Павлов, Д.В. Журавльов, С.М. Балабан тощо. Окремі проблеми ефективності щодо процедурного аспекту адміністративної відповідальності досліджувались І.А. Зайцевим; щодо окремих адміністративних

стягнень – Т.О. Коломоєць, Ю.Х. Куразовим; щодо дисциплінарних санкцій – В.С. Щербиною тощо. Надбання досліджень щодо ефективності різних правових категорій («ефективність правового регулювання», «ефективність правотворчості», «ефективність реалізації права», «ефективність правозастосування», «ефективність права», «ефективність правової норми», «ефективність санкції», «ефективність діяльності виправних установ», «ефективність закону», «ефективність законодавства», «ефективність правової політики» тощо) указаних вище та інших авторів були враховані у цій публікації під час виокремлення критеріїв, показників ефективності реалізації адміністративно-правових норм, характеристики їх особливостей та формулювання відповідних дефініцій.

Метою статті є дослідження наукових підходів до визначення критеріїв ефективності реалізації адміністративно-правових норм, показників такої ефективності, формулювання відповідних дефініцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Погоджуючись загалом із думкою про доцільність аналізу критеріїв та показників ефективності [3, с. 110], зазначимо про необхідність урахування різних підходів щодо виокремлення цих понять, адже й досі у поглядах учених-юристів щодо згаданого питання відсутня єдність, а наукові підходи розкидані у площині від повного виокремлення цих категорій, позначення кожної з них як самостійної (наприклад, у працях І.В. Шмарова [4], М.Я. Саввіна [5], І.І. Веремеєнко [6], Т.О. Коломоєць [3] тощо) до їх змішування (наприклад, розгляд категорій «критерії» та «показники» як тотожних (зокрема О.О. Наташев у характеристиці критеріїв приватно-попереджувального впливу виконання покарання одним із таких критеріїв називає «показник», що характеризує скоєння правопорушень засудженими у період відбування покарання [7, с. 176])).

Значення слова «критерій» у *тлумачних словниках* подається як «підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило» [8, с. 303]. У *доктринальних джерелах* критерій ефективності визначають як: «засіб вирішення, керівна думка, що визначає ставлення особи до предмета, ознака істинності, вірогідності людських знань» [3, с. 114; 6, с. 179]; «досягнутий позитивний результат стосовно конкретної цілі» [6, с. 181].

Як правильно зазначив П.М. Рабінович, «напрацювання критеріїв об'єктивності того чи іншого об'єктивного показника ускладнено пошуком саме таких критеріїв, які б враховувати вплив лише правових факторів, а не будь-яких інших (економічних, політичних та ін.) чинників» [9, с. 14]. Д.М. Павлов із цього приводу зауважує, що «обмеження розгляду проблем забезпечення ефективності <...> суто правовим аналізом позбавляє можливості визначення об'єктивних критеріїв економічної та соціальної доцільності, оскільки встановлення останніх потребує дослідження і тих явищ, які традиційно юридичною наукою не враховуються, зокрема громадська думка, рівень життя громадян тощо. Розгляд зазначених проблем передбачає вихід у площину економіко-політико-правового аналізу функціонування системи, а для кожного рівня соціальної ефективності необхідна специфічна критеріальна сітка визначення ефективності» [10]. Про необхідність прогнозування та всебічного обґрунтування наслідків дії правових норм з ураху-

ванням соціальних, політичних, економічних та інших чинників, які впливатимуть на реалізацію, зазначає й В.П. Нагребельний [11, с. 3–4].

Щодо кількості можливих критеріїв ефективності реалізації адміністративно-правових норм варто погодитись із думкою Д.М. Павлова про недоцільність пошуку єдиного універсального критерію ефективності [10].

У доктрині як загальної теорії права, так і адміністративного права відсутня єдність поглядів щодо виокремлення конкретних критеріїв ефективності як будь-якої правової категорії загалом, так і критеріїв ефективності реалізації норм (адміністративного) права зокрема. Так, П.М. Рабінович найважливішим вихідним критерієм (еталоном) ефективності вважає мету закону. Однак, зазначає він, це не єдиний критерій [9, с. 19]. Іншими критеріями пропонується розглядати всі можливі результати ефективності: як заплановані, так і побічні. Саме виходячи з аналізу різноманітних результатів, згаданий автор пропонує запровадити розрізнення понять «ефективність у широкому сенсі» («загальна (загально-соціальна) ефективність») та «ефективність у вузькому сенсі» («управлінська ефективність»), що матиме значення для визначення обсягу та методик виявлення кожної з них.

Відсутня єдність у виокремленні критеріїв ефективності не лише щодо загальних правових категорій, але й у межах розгляду цих питань щодо окремих адміністративно-правових інститутів та норм адміністративного права, які ці інститути регулюють. Так, Д.М. Павлов у характеристиці *ефективності державного управління* виокремлює такі групи критеріїв: 1) критерії комплексної соціальної ефективності (соціальний ефект як інтегрований критерій); 2) критерії спеціальної соціальної ефективності; 3) критерії конкретної соціальної ефективності; 4) критерії індивідуальної соціальної ефективності [10]. Навіть поверхневий погляд на ці критерії дає підстави для висновку, що йдеться про певний результат (різні види соціального ефекту).

У характеристиці критеріїв ефективності в наукових джерелах згадується про загальні та спеціальні критерії. Так, на думку С.С. Лукаша, *критерії загальної соціальної ефективності управлінської діяльності* полягають: 1) у ступені відповідності напрямів, змісту та результатів діяльності суб'єктів і об'єктів управління тим соціальним параметрам, які визначені функціями і статусом кожного органу, структури, підрозділу чи посадової особи; 2) у законності рішень та дій відповідних управлінських структур і працівників; 3) у мірі врахування і вираження в управлінських рішеннях та діях потреб, інтересів і цілей людей; 4) у мірі суспільної авторитетності рішень та дій суб'єктів і об'єктів управлінської діяльності; 5) у правдивості й доцільності інформації, яка видається управлінськими структурами і посадовими особами відповідних органів [12, с. 15–16].

І.І. Веремеєнко як *критерії ефективності адміністративно-правових санкцій* позначає пов'язаність: 1) загально-попереджувального впливу на осіб, потенційно схильних до скоєння правопорушень, та загально-превентивного результату дії тієї чи іншої санкції; 2) приватно-попереджувальний вплив на правопорушника та приватно-попереджувальний результат; 3) перевиховання правопорушника та інших схильних до правопорушень осіб у напрямі неухильного дотримання законів, поваги прав, свобод та інтересів інших осіб та виховного результату тощо

[6, с. 181]. Отже, за такого підходу очевидним є поєднання мети правового впливу і його результату та позначення такого поєднання як певного критерію ефективності стосовно окремого адміністративно-правового інституту.

Якщо мета (ціль) та результат є загально визначеними критеріями ефективності будь-якого правового явища, то в межах окремих адміністративно-правових інститутів, як правило, виділяються певні додаткові критерії. Так, на думку О.С. Рогачевої [13, с. 16], Т.О. Коломоєць, Ю.Х. Куразова [2, с. 142], окремі аспекти критеріїв потребують додаткової уваги, зокрема у деліктній складовій частині адміністративного законодавства варто зважати: 1) на співрозмірність певної санкції та характеру проступку, враховуючи реалії економічного та соціального буття; 2) на рівень впливу санкцій адміністративно-деліктних норм, тобто потрібно приділяти належну увагу інформуванню громадян про негативні наслідки; 3) на можливість індивідуалізації адміністративного стягнення з урахуванням особливостей правопорушника; 4) на розширення випадків можливості заміни одного стягнення іншим; 5) на здатність санкції норми комплексно впливати на правопорушника з метою превенції тощо.

С.С. Лукаш у характеристиці *ефективності управлінської діяльності органів внутрішніх справ України* особливу увагу приділяє критерію «ефективне використання ресурсного забезпечення», який, на думку автора, залежить від проміжних факторів соціального та організаційно-психологічного характеру (темпераменту, активності й ініціативності суб'єктів реалізації, їх мотивації і стимулювання, методів, способів та форм управління, психологічного клімату в колективі, соціального захисту осіб рядового і керівного складу, міри врахування їх інтересів та індивідуальних особливостей) [12, с. 11–12]. Тобто йдеться про зовнішню та внутрішню об'єктивізацію управлінської діяльності як ключового моменту перетворення цілей і завдань у реальність (отже, результат). Сутність соціального ефекту, на думку автора, полягає, зокрема, у його сталості, прогресуванні, тобто врахуванні не лише «знятого» результату вже здійсненої діяльності, але й у здатності бути джерелом подальшого розвитку, бути постійною та необхідною ланкою ланцюга безперервного відтворення суспільного життя [12, с. 12]. Крім цього, С.С. Лукаш виокремлює критерії раціонального та ефективного управління, до яких відносить розміри витрат, терміни та якість виконання завдань і досягнення поставлених цілей [12, с. 14].

Розгляд одних критеріїв не виключає подальший аналіз критеріїв ефективності складників «більш широкої» правової категорії. Так, наприклад, критерії оцінки впливу законодавства не виключають виокремлення критеріїв оцінки ефективності застосування норм.

До «критеріїв оцінки впливу законодавства» відносять: 1) дієвість; 2) ефективність; 3) доцільність [1, с. 7]. Щодо ефективності реалізації адміністративно-правових норм важливим є саме критерій дієвості. Під останньою розуміється «ступінь відповідності поведінки цільової групи населення нормативній моделі, тобто стосункам і нормам поведінки, запропонованим законодавцем» [1, с. 7]. Дієвість (дія) є суттю реалізації норм права. Щодо ефективності, то її представляють як дріб із чисельником у вигляді різниці між досягнутою і запланованою ціллю і знаменником у вигляді зазначених витрат. У разі, коли знаменник виявляється більшим, ніж

чисельник, через що ефективність отримує негативний (мінусовий) вираз, постає питання, що є більш цінним, ніж витрати. Відповідь на це питання лежить уже не у сфері матеріального, а у сфері інших цінностей. Виходячи із цього, А.К. Мусаєвою зроблено висновок, що дієвість не є обов'язковою гарантією ефективності законодавства [1, с. 6]. Характеризуючи доцільність, А.К. Мусаєва зазначає про співвідношення, з одного боку, витрат на застосування законодавчого акту, а з іншого – ступінь досягнення поставлених цілей, що робить можливою оцінку пропорційності різних заходів [1, с. 7]. Або інший приклад: розглядаючи такі загальні критерії ефективності будь-якої правової категорії, як мета та результат, щодо визначення ефективності кожної складової частини можуть пропонуватись власні критерії. Так, П.М. Рабінович вважає, що класифікацію *результатів дії закону* можливо проводити за критерієм «чи знаходить вона прояв у вчинках людей, чи ж до якогось моменту затримується лише у їхній свідомості» [9, с. 18].

Отже, варто відрізнити критерії ефективності реалізації норм адміністративно-права загалом та критерії ефективності реалізації норм окремих адміністративно-правових інститутів. Загальними для будь-яких інститутів адміністративного права критеріями визначення ефективності реалізації відповідних норм є мета встановлення норми та отриманий результат реалізації. Лише щодо результату реалізації у доктрині права пропонується розмежовувати «ефективність у широкому сенсі» та «ефективність у вузькому сенсі».

Видається можливою і диференціація критеріїв ефективності реалізації адміністративно-правових норм щодо мети, адже мета реалізації може відрізнитися залежно від важливості результату втілення норми у життя: 1) для конкретного суб'єкта реалізації адміністративно-правової норми; 2) для суб'єкта встановлення відповідного положення у вигляді норми права. Якщо мета реалізації досягається, то, відповідно, підвищується й ефективність реалізації норм права, ефективність правового регулювання загалом. Також критерієм ефективності реалізації норми для суб'єкта нормотворення можливо визнати і співвідношення (виправданість) витрат на реалізацію та результату, досягнення якого передбачалось. Ефективність реалізації норм окремих інститутів адміністративного права через свою специфіку завжди потребує визначення додаткових до загальних (власних) критеріїв перевірки такої ефективності. З урахуванням викладеного пропонуємо визначати «критерії ефективності реалізації адміністративно-правових норм» як обрану для оцінки результату втілення норми у життя міру оптимального співвідношення «мета-результат-витрати».

Як зазначають І.І. Веремєєнко [6, с. 180–181], Т.О. Коломоєць [3, с. 115], критерії дають лише принципову схему вирішення питання про визначення ефективності. Реально ж треба мету та результат після її досягнення «матеріалізувати». Для цього потрібні показники, які надають саме кількісну визначеність. Лише дослідження кількісної сторони ефекту дії норми дає можливість вести мову про якість як норми, так і процесу її реалізації. Джерелом інформації про ефективність як самих адміністративно-правових норм, так і процесів її реалізації є адміністративна практика публічної адміністрації, правоохоронних органів тощо. Аналіз практики цих органів дозволяє виявляти прогалини у нормативному врегулюванні,

слабкі сторони діяльності, що, зокрема, надає можливість подальшого вдосконалення змісту норм адміністративного законодавства, введення інноваційних норм, усунення застарілих та неефективних механізмів забезпечення реалізації норм адміністративного законодавства.

Варто погодитись із думкою П.М. Рабіновича про те, що ефективність будь-якого закону має характеризуватись об'єктивними, цілком визначеними показниками, які повинні бути науково обґрунтовані для позбавлення їх суб'єктивізму [9, с. 14]. Відтак постає потреба аналізу сутності категорії «показник ефективності реалізації адміністративно-правових норм».

Значення слова «показник» у *тлумачних словниках* подається як: «свідчення, доказ, ознака чого-небудь»; «наочні дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу; дані про досягнення в чому-небудь»; «дані, які свідчать про кількість чого-небудь» [8, с. 488].

У *доктринальних джерелах* зазначається, що показниками є: «ознаки, за допомогою яких можна сформулювати уявлення про ефективність або неефективність»; «ознаки, на підставі яких можна сформулювати уявлення про досягнення поставлених цілей» [6, с. 178, 181]. Показник дозволяє вести мову про розвиток явища, розкриває його сутність, виступає як форма, що наповнює його змістом [3, с. 114]. Показники, на думку Т.О. Коломоєць та Ю.Х. Куразова, надають «реальні», кількісні результати (кількість осіб, щодо яких застосовано примусові заходи, кількість справ, які було розглянуто тим чи іншим суб'єктом юрисдикції тощо) [2, с. 140].

Загальними показниками ефективності у доктринальних джерелах із теорії права радянського періоду вважали стан законності, рівень (стійкість) правопорядку, які мають вираження у кількісних показниках, тобто чіткий кількісний вимір ефективності. Така думка підтримується сучасними вченими-адміністративістами і не лише щодо ефективності дії норм адміністративного права загалом, а й щодо ефективності дії норм окремих адміністративно-правових інститутів. Так, Т.О. Коломоєць, характеризуючи ефективність адміністративного примусу, зазначає, що якісна характеристика ефективності адміністративного примусу визначається результатами застосування [3, с. 110].

На думку С.С. Алексєєва, саме безпосередня (або найближча) мета правової норми є масштабом, еталоном оцінки результативності, і коли співставити таку мету з реальним результатом, можливим є отримання кількісних параметрів фактичної ефективності норми [14, с. 436]. Такий кількісний показник може мати полярні значення: як позитивні, так і негативні. Про негативну ефективність С.С. Алексєєв згадує як про ефективність зі знаком «мінус», тобто відсутність соціальної ефективності [14, с. 436]. Заперечуючи таку позицію, П.М. Рабінович вказує, що «законів, які не дають зовсім ніякого ефекту, не існує. Будь-яка юридична норма, якщо вона оприлюднена, самим фактом свого існування, самою інформацією, яку вона несе, змінює індивідуальну й суспільну свідомість, здійснює виховний вплив» [9, с. 19]. Тобто йдеться про заперечення «нульової ефективності». Указана думка є дискусійною, особливо стосовно виховного ефекту, адже не всі норми розраховані на виховання. З аналізу змісту понять «виховувати», «виховання», «виховний», які надаються у тлумачних словниках, складовою частиною усіх їх є *систематич-*

ний вплив [8, с. 76]. Лише одним фактом існування будь-якої норми такий вплив навряд чи здійснюється. Отже, щодо виховання як «засобу систематичного впливу на культурний розвиток, світогляд, моральні принципи кого-небудь у певному напрямі» [8, с. 76] існування «нульової ефективності» є можливим.

Якщо «прив'язуватись» до різних форм реалізації адміністративно-правових норм, найбільш висвітленими як у доктрині загальної теорії права, так і в доктрині адміністративного права є показники застосування як форми реалізації, які є результатом узагальнень відповідної правозастосовчої практики, що здійснюється різними суб'єктами правозастосування. При цьому такі показники подаються щодо різних масштабів – від локальних до загальнодержавних. Так, наприклад, на офіційному сайті Державної служби статистики України розміщено статистичний бюлетень «Адміністративні правопорушення у 2016 р.», де відображено відповідні кількісні показники загалом по країні. У рубриці «Багатогалузева статистична інформація» є категорія «Регіональна статистика», у якій, зокрема, наявні статистичні показники стану укладання колективних договорів у сфері адміністративного обслуговування.

У наукових джерелах у характеристиці тих чи інших показників (як загальних, так і спеціальних), як правило, також ідеться лише про кількісні критерії. Так, наприклад, І.І. Веремеєнко пропонує перелік спеціальних (щодо такої сфери правового регулювання, як адміністративно-деліктне право) показників. Він виокремлює три основних напрями загально-попереджувального впливу санкції (психологічний вплив, який здійснює наявність самого факту існування санкції та потенційної можливості її застосування до суб'єктів права; психологічний вплив санкції на суб'єктів права після застосування її до близьких чи знайомих цього суб'єкта; сукупний психологічний вплив за обома наведеними вище напрямками), однак усі запропоновані показники є кількісними [6, с. 182–183].

Зазначене є прикладами кількісних показників, але, крім кількісних, можливе виокремлення й інших показників – тих, які характеризують реалізацію адміністративно-правових норм із позиції якості. Такими вважають доцільність, обґрунтованість, справедливість [14, с. 436]. Саме у цих показниках спостерігається «відхід» від співвідношення «безпосередня мета → результат» та виникає співвідношення між (перспективними) цілями та змістом норм. Характеризуючи вказане співвідношення, С.С. Алексєєв зауважував, що ефективність буде найвищою там, де норма найбільш обґрунтована, найбільш доцільна, зміст якої є найбільш справедливим [14, с. 436]. Саме за такого погляду на ефективність найяскравіше виявляється зв'язок ефективності реалізації норм права із правотворчістю. Такі якісні показники передбачають, зокрема, аналіз потенційної ефективності, яку визначити досить важко, інколи практично неможливо. Так, наприклад, ефективність реалізації наданого відповідною нормою права на державну службу щодо потенційних суб'єктів реалізації обрахувати навряд чи можна, адже ніколи не буде достовірних даних щодо того, яка кількість осіб може скористатись цим правом. Відповідний (але вже кількісний) показник можна отримати лише врахувавши дані про осіб, які потенційно відповідають вимогам тих, хто претендує на вступ на державну службу (ст. 20 Закону України «Про державну службу»), зокрема щодо: професій-

ної компетентності, загального стажу роботи, досвіду роботи на посадах державної служби відповідних категорій або на певних посадах в органах місцевого самоврядування, вільного володіння державною мовою, володіння іноземною мовою, яка є однією з офіційних мов Ради Європи, тощо. Такі дані, необхідні для визначення потенційної ефективності, неможливо достовірно отримати, а отже, неможливо підрахувати й потенційний кількісний показник. Реальним є лише кількісний підрахунок ефективності *вже реалізованої* норми (кількість конкретних осіб, які вже скористались правом).

Якісні показники важно визначити і через оцінність категорій «доцільність», «обґрунтованість», «справедливість», які не є правовими поняттями і тлумачення яких завжди має «суб'єктивний відтінок». Таким «оцінним» є і показник «корисність» норми, який С.С. Алексєєв вважає кінцевим показником ефективності. Під корисністю вчений розуміє фактичну ефективність із погляду зазначених вище оцінних категорій «обґрунтованість», «доцільність» та «справедливість». У такому розумінні показник «корисність» норми співпадає з категорією «цінність права» [14, с. 438].

Отже, оцінка результатів ефективності дії адміністративно-правової норми має неабияке значення для подальшого вдосконалення вітчизняного адміністративно-законодавства, адже саме у процесі реалізації норми стає зрозумілою її дієвість, витребуваність суспільством, якість її змісту, наявність дієвого механізму впровадження у життя, її реальність тощо. Досить вдалими є порівняння цього процесу з «каналом зворотного зв'язку» [14, с. 440] між нормотворчою практикою та практикою реалізації конкретних норм. Комплексний підхід до ефективності, який має враховувати «теоретичний потенціал юридичної науки, юридичні знання про ефективність юридичного інструментарію, методи, засоби та типи правового регулювання, засоби та прийоми юридичної техніки» [14, с. 440], не втратив актуальності.

Наслідки дії норм адміністративного права можуть бути як прямими, так і непрямыми, адже, як зазначає П.М. Рабінович, вони можуть мати прояв у зміні (тобто збільшенні або зменшенні, виникненні нових або зникненні старих) певних явищ; у незмінюваності («консервації») таких явищ; можуть відображатись як у поведінці, так і у свідомості людини. І всі ці результати є повноправними складниками ефекту [9, с. 19]. Але безсумнівним є той факт, що наслідки «ефекту дії норми» завжди є. Навіть у разі «негативної ефективності» (з будь-яких причин) результатом є з'ясування необхідності зміни або скасування відповідної норми.

Виходячи зі складників предмета адміністративного права, можемо говорити про ефективність реалізації тієї чи іншої групи норм адміністративного законодавства, які формують цей предмет. Так, наприклад, деліктна складова частина адміністративного права передбачає загально-попереджувальний та приватно-попереджувальний вплив заборонних норм адміністративного права, які є основою додержання як форми реалізації адміністративно-правових норм. Враховуючи різну мету цих напрямів впливу, різним є і результат, і критерії його визначення, і, відповідно, показники ефективності. Крім того, не завжди можливим є дослідження ефективності за загальноправовим напрямом впливу.

Показники ефективності реалізації адміністративно-правових норм можуть бути як загальними, так і спеціальними. Загальні показники характеризують ефективність реалізації норм адміністративного права загалом щодо будь-якого суб'єкта адміністративного права норм. Такими показниками є стан законності, рівень правопорядку тощо. Спеціальні характеризують ефективність реалізації норм окремих адміністративно-правових інститутів або ефективність реалізації спеціальними суб'єктами.

З урахуванням наведеного вище пропонуємо таку дефініцію поняття «показник ефективності реалізації адміністративно-правових норм» – це наочний, підтверджений конкретними кількісними параметрами, доказ дієвості положень, закріплених в адміністративно-правових нормах: «привабливості» наданих нормою можливостей, обов'язковості закріплених нормою приписів та заборон, дієвості встановлених стимулів і санкцій.

Висновки. Отже, у доктрині адміністративного права відсутній єдиний підхід: до визначення категорій «критерії ефективності» та «показники ефективності»; до виокремлення кількості і виділення конкретних критеріїв та показників ефективності; до співвідношення понять «критерії ефективності» та «показники ефективності» тощо. Загально визначеними критеріями ефективності є мета встановлення норми та отриманий після втілення норми у життя результат, щодо інших критеріїв погляди вчених-юристів різняться. Варто відрізнити критерії ефективності реалізації адміністративно-правових норм загалом та такі критерії щодо окремих адміністративно-правових інститутів. У наукових джерелах спостерігається певна єдність у виокремленні кількісних показників. Крім кількісних, можливим є виокремлення загальних (характеризують ефективність реалізації норм адміністративного права загалом щодо будь-якого суб'єкта норм) та спеціальних (враховують окремі сфери адміністративно-правового регулювання або спеціальних суб'єктів реалізації), а також якісних показників ефективності. Перспективними напрямками подальших наукових досліджень є аналіз умов, критеріїв та показників ефективності реалізації у різних її формах (виконання, використання, додержання, застосування).

Література

1. Мусаєва А.К. Європейський досвід оцінки законодавства: традиції та новачі / А.К. Мусаєва // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2014. – № 1. – С. 5–9.
2. Коломоєць Т.О. Феномен попередження як виду адміністративного стягнення : [монографія] / Т.О. Коломоєць, Ю.Х. Куразов. – Запоріжжя : Запорізький нац. ун-т, 2013. – 200 с.
3. Коломоєць Т.О. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації : [монографія] / Т.О. Коломоєць ; за заг. ред. В.К. Шкарупи. – Запоріжжя : Поліграф, 2004. – 404 с.
4. Шмаров И.В. Критерии и показатели эффективности наказаний / И.В. Шмаров // Советское государство и право. – 1968. – № 6. – С. 57–64.
5. Саввин М.Я. Административный штраф : [монография] / М.Я. Саввин. – М. : Юридическая литература, 1984. – 112 с.
6. Веремеенко И.И. Административно-правовые санкции : [монография] / И.И. Веремеенко. – М. : Юридическая литература, 1975. – 192 с.
7. Наташев А.Е. Основы теории исправительно-трудового права / А.Е. Наташев, Н.А. Стручков. – М. : Юридическая литература, 1967. – 190 с.

8. Великий тлумачний словник української мови / уряд, Т.В. Ковальова. – Х. : Фоліо, 2005. – 768 с.
9. Рабінович П. Ефективність юридичних норм: загальнотеоретично-поняттєвий інструментарій дослідження / П. Рабінович // Вісник Академії правових наук України. – 2008. – № 1 (52). – С. 13–21.
10. Павлов Д.М. Організаційно-правові засади забезпечення ефективності функціонування системи органів виконавчої влади (державного управління) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Д.М. Павлов ; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2004. – 20 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua>.
11. Нагребельний В.П. Законодавча техніка та ефективність паротворення в Україні / В.П. Нагребельний // Часопис Київського університету права. – 2003. – № 3. – С. 3–5.
12. Лукаш С.С. Нормативно-правове забезпечення ефективності управлінської діяльності ОВС України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / С.С. Лукаш ; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2002. – 19 с.
13. Рогачева О.С. Эффективность норм административно-деликтного права : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.14 «Административное право, финансовое право, информационное право» / О.С. Рогачева. – Воронеж : Воронежский гос. ун-т, 2012. – 49 с.
14. Теория государства и права / под ред. С.С. Алексеева. – М. : Юридическая литература, 1985. – 480 с.

Анотація

Болокан І. В. Критерії та показники ефективності реалізації адміністративно-правових норм: загальна характеристика. – Стаття.

У статті проаналізовано критерії визначення ефективності (мета, результат, співвідношення витрат на реалізацію та результату) та показники, які її характеризують (загальні та спеціальні; кількісні та якісні). На підставі аналізу доктринальних підходів наголошено на необхідності розмежування критеріїв та показників ефективності реалізації адміністративно-правових норм загалом і критеріїв та показників ефективності реалізації норм окремих адміністративно-правових інститутів. Запропоновано дефініції «критерії визначення ефективності реалізації адміністративно-правових норм» та «показники ефективності реалізації адміністративно-правових норм».

Ключові слова: реалізація адміністративно-правових норм, форми реалізації, ефективність реалізації, критерії ефективності реалізації, показники ефективності реалізації.

Аннотация

Болокан И. В. Критерии и показатели эффективности реализации административно-правовых норм: общая характеристика. – Статья.

В статье проанализированы критерии определения эффективности (цель, результат, соотношение затрат на реализацию и результата) и показатели, характеризующие ее (общие и специальные; количественные и качественные). На основании анализа доктринальных подходов указано на необходимость разграничения критериев и показателей эффективности реализации административно-правовых норм вообще и критериев и показателей эффективности реализации норм отдельных административно-правовых институтов. Предложены дефиниции «критерии определения эффективности реализации административно-правовых норм» и «показатели эффективности реализации административно-правовых норм».

Ключевые слова: реализация административно-правовых норм, формы реализации, эффективность реализации, критерии эффективности реализации, показатели эффективности реализации.

Summary

Bolokan I. V. Criteria and indicators of efficiency of implementation of administrative rules: general description. – Article.

The article analyzes the criteria for determining the effectiveness (goal, result, the relation of costs of implementation and result) and the indicators that characterize it (which are general and special, quantitative and qualitative). On grounds of the analysis of doctrinal approach it is pointed out that it is necessary to differentiate the criteria and indicators of the efficiency of the implementation of administrative rules in general, and the criteria and indicators of the efficiency of the implementation of the standards of individual administrative legal institutions. The definitions “criteria for determining the efficiency of the implementation of administrative rules” and “indicators of the efficiency of the implementation of administrative rules” are proposed.

Key words: implementation of administrative rules, forms of implementation, implementation efficiency, implementation efficiency criteria, implementation efficiency indicators.